

نظام دانش‌آموختگی جامعه‌المصطفی بر بنای الگوی تحلیلی زنجیره ارزش^۱

محمدحسین هاشمیان^۲

روح‌اله دهقانی^۳

چکیده

مراکز آموزشی برای دستیابی به ارزش نهایی و تکمیل فرایندی که به تولید ارزش نهایی می‌انجامد، باید برای پس از پایان تحصیل و دانش‌آموختگی دانش‌پژوهان خود نیز اندیشه و برنامه داشته باشند تا هدف و غایت مورد نظر خود را در تحول علم، فرهنگ و جامعه تأمین کنند. جامعه‌المصطفی به‌عنوان یگانه مرکز آموزش عالی که با ماهیت حوزه‌ای در جغرافیای جهانی فعالیت دارد نیز با توجه به این ابعاد خود شامل «آموزش عالی»، «حوزه» و «محیط جهانی» باید به حوزه «مدیریت دانش‌آموختگی» بپردازد تا ارزش نهایی مورد نظر خویش را در جوامع بیافریند. همین موضوع، مسئله پژوهش حاضر قرار گرفت و به این سؤال پرداخته شد که «یک نهاد علمی، حوزه‌ای و بین‌المللی» به‌منظور تحقق اهداف و رسالت‌های خود، با کدام «نظام دانش‌آموختگی» می‌تواند زنجیره ارزش فعالیت‌هایش را کامل کند؟» برای پاسخ به این سؤال، پس از تحلیل ادبیات نظری سه بُعد یادشده، با استفاده از چارچوب تحلیلی «زنجیره ارزش» نظام دانش‌آموختگی پیشنهادی تشریح شده است. جمع‌بندی چارچوب مفهومی این رساله را می‌توان با استعاره «درخت طیبه یا پاک» نشان داد که با اصل و محور ثابت، شاخه‌های متنوع و میوه‌های همیشگی دارد. بر این اساس، فعالیت‌های اصلی این نظام، شامل مدرسه دانش‌آموختگان، شبکه‌سازی، رشد و کارآفرینی، توسعه اخلاقی و فرهنگی و پرورش رهبران شناسایی شده، و فعالیت‌های پشتیبان یا حمایتی شامل اطلاع‌رسانی، حمایت معیشتی و مالی، رصد، پایش و مدیریت راهبردی، حمایت حقوقی - امنیتی، منابع انسانی و فناوری است.

کلیدواژه‌ها: دانش‌آموخته، نظام دانش‌آموختگی، زنجیره ارزش، و طراحی نظام.

۱. تاریخ دریافت مقاله: ۹۹/۲/۱۵؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۷/۲۹

۲. عضو هیات علمی دانشگاه باقرالعلوم ۷؛ hashemi1401@gmail.com

۳. عضو هیات علمی جامعه‌المصطفی عالعالمیه؛ roohallah.dehghani@gmail.com

۱- بیان مسئله

مهم‌ترین رسالت حوزه‌های علمیه در طول تاریخ، «توسعه فرهنگ دینی و انسانی» بر محور «تربیت دینی»، اخلاقی و معنوی انسان‌ها» بوده است. از آنجاکه تربیت، بر پایه فطرت انسانی تعریف می‌شود، پذیرش طلاب و دانش‌پژوهان در حوزه‌های علمیه، هیچ محدودیت سنی، جنسیتی، ملیتی و... ندارد. اگر تاریخچه شکل‌گیری حوزه‌های علمیه را به عهد انمه معصوم^۱: بازگردانیم، از همان تاریخ می‌توان حضور افرادی از اقوام و نژادها و سرزمین‌های دور و نزدیک را در محفل درس و بحث ایشان مشاهده کرد و در ادامه نیز همین سنت استمرار یافته و حوزه‌های علمیه همواره جنبه بین‌المللی خود را حفظ کرده است. با پیروزی انقلاب اسلامی مردم ایران، توجه حقیقت‌جویان سراسر جهان، به حوزه علمیه قم، به‌عنوان مهد شکل‌گیری اندیشه اجتماعی سیاسی اسلام، معطوف شد و بسیاری از علاقه‌مندان و مشتاقان را به حوزه علمیه قم کشانید و نهاد حوزه علمیه مبارکه قم پس از شکل‌های مختلف مدیریت طلاب غیرایرانی، در مسیر تکامل خود، جامعه‌المصطفی را تأسیس کرد. بدین ترتیب حوزه علمیه قم علاوه بر نشر معارف اسلامی در سراسر جهان، رسالت معرفی قرائت اجتماعی، سیاسی و تمدنی از اسلام را پیدا کرد و به یکی از پرچم‌داران نظریه بیداری اسلامی و جنبش‌های رهایی‌بخش تبدیل شد.

محصول اصلی حوزه‌های علمیه، نیروی انسانی تربیت‌یافته‌ای است که در اصطلاح «دانش‌آموخته» نامیده می‌شود. دانش‌آموخته، همان علاقه‌مند و داوطلبی است که چندی قبل با عبور از فرایند پذیرشی^۱ مدتی را در خرده‌نظام تربیتی^۲ حضور داشته است و در این مدت به کسب و توسعه دانش، و شکل‌گیری و تعمیق گرایش و احساس و یادگیری الگوهای عملی و رفتاری پرداخته است. دانشگاه‌ها، مدارس علمیه و سایر مراکز آموزشی، رسالت‌هایی را برای توسعه و تعالی جامعه مخاطب خود تصویر می‌کنند که مهم‌ترین ابزار برای ظهور و بروز آن اهداف، دانش‌آموختگان آنها هستند. هر بایسته فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی که با کمک دانش و اخلاق، ایجاد و تقویت شده، یا هر چالش و مسئله فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی که با توسعه دانش و اخلاق، مهار و رفع می‌شود، جزو رسالت‌های مراکز علمی می‌تواند باشد. هرچه رسالت اجتماعی یک مرکز آموزشی عمق و دامنه بیشتری داشته باشد، توجه به دانش‌آموختگان آن هم باید افزایش پیدا کند.

دانش‌آموخته باید سرمایه و شایستگی لازم علمی، عاطفی و رفتاری را برای انجام مسئولیت اجتماعی در طول مدت تحصیل کسب کند؛ اما پیچیدگی‌های محیط واقعی اجتماعی و ضرورت‌های مختلف

1. Admission Process
2. Educational Sub-system

زندگی شخصی، از قبیل نیازمندی به نفوذ و مقبولیت اجتماعی، شرایط سیاسی و امنیتی، تأمین معیشت، و... می‌تواند موانع جدی برای تأثیرگذاری و نقش‌آفرینی مؤثر دانش‌آموختگان ایجاد، و این سرمایه مرکز علمی آموزشی را بدون بازدهی یا کم‌بازده کند؛ علاوه بر آن، در شرایط تغییرات پرشتاب علمی و فناوری، دانش‌ها و مهارت‌های آموخته‌شده نیز کامل نیست و نیاز به تکمیل و به‌روزرسانی دارد یا ممکن است انگیزه‌ها و مسئولیت‌هایی که در دوران تحصیل در درون افراد نهادینه شده، دچار غبار غفلت و سستی شود و نیاز به تذکر و تقویت انگیزه‌ها را به دنبال خود بیاورد.

این ضرورت‌ها و بایسته‌های دیگری که ممکن است وجود داشته باشد، مراکز علمی را بر آن داشته که به خرده‌نظام دانش‌آموختگی به‌عنوان یکی از بخش‌ها و نظام‌های اصلی خود، توجه ویژه‌ای را معطوف کنند. امروزه بخشی از اعتبار و برند هر دانشگاه، وابسته به خدمات و ظرفیت‌هایی است که در مدیریت دانش‌آموختگان آن ارائه و ایجاد شده است. یکی از مزیت‌ها و تفاوت‌های دانشگاه‌ها و مراکز علمی معتبر و بزرگ دنیا و تفاوت آنها نسبت به سایر مراکز را می‌توان در نظام دانش‌آموختگی آنها مشاهده کرد.

جامعه‌المصطفی^۱ که در سالیان اخیر عهده‌دار مدیریت مخاطبان بین‌المللی حوزه علمیه شده و به‌عنوان یک مرکز علمی رسمی، با مجوز شورای عالی انقلاب فرهنگی تأسیس گردیده است، توسعه فرهنگ دینی با رنگ آموزه‌های اهل بیت علیهم‌السلام و ارزش‌های انقلاب اسلامی را در مقیاس جهانی، رسالت خود اعلام کرده است. (ر.ک: (مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۷) بنابراین جامعه‌المصطفی به‌عنوان یک مرکز علمی در سطح آموزش عالی، رسالت توسعه فرهنگ دینی حوزه‌های علمیه را برای خود تعریف کرده است.

جامعه‌المصطفی تا به امروز جمع زیادی دانش‌آموخته از حدود یک‌صد کشور داشته است و این

---

۱. پس از انقلاب اسلامی مردم ایران، شهر قم جایگاه ویژه‌ای برای حق‌طلبان و آنهایی که علاقه‌مند به شنیدن این صدای تازه بودند، پیدا کرد. شیعیان مظلوم و مسلمانان مقهور استبداد و معنویت‌طلبان سراسر جهان، عمق صدای رهبر و بنیان‌گذار انقلاب را در حوزه‌های علمیه جست‌وجو می‌کردند. بزرگان حوزه علمیه قم، برای ساماندهی این حرکت، در ابتدا با تشکیل شورای سرپرستی طلاب غیرایرانی به اداره کار پرداختند. پس از آن «مرکز جهانی علوم اسلامی» به‌عنوان بخشی مستقل، عهده‌دار طلاب غیرایرانی شد. هم‌زمان برای ساماندهی حوزه‌های علمیه در خارج از مرزهای ایران و توسعه آموزش‌های علوم دینی در کشورهای مختلف، «سازمان حوزه‌ها و مدارس علمیه خارج از کشور» تشکیل شد. در سال ۱۳۸۷ با تدبیر مقام معظم رهبری این دو نهاد با یکدیگر تلفیق گردید و برای تقویت این حرکت در برابر نهادهای معظمی چون جامعه‌الازهر و جامعه‌المدینه، «جامعه‌المصطفی‌العالمیه» تشکیل شد.

جمعیت سالیانه در حال افزایش است. این تعداد از نظر مقطع تحصیلی، از کاردانی تا دکتری و فوق دکتری (سطح دو تا سطح پنج) و دوره‌های کوتاه‌مدت و فرصت‌های مطالعاتی را شامل شده و از نظر فعالیت به چند گروه نخبه و فعال، نیمه‌فعال و غیرفعال و راکد تقسیم می‌شوند. دانش‌آموختگان فعال، در بیش از پانزده عرصه فعالیت و خدمت، از آموزش‌های حوزوی و دینی تا آموزش‌های آکادمیک و آموزش عالی، و از فعالیت‌های قرآنی تا فعالیت‌های هنری و ادبی و رسانه‌ای، و از تألیف و ترجمه تا توزیع و نشر کتاب و نشریات، و از فعالیت‌های سیاسی تا فعالیت در مؤسسات و سمن‌های اجتماعی، سازمان عظیمی را برای توسعه فرهنگ دینی و اسلامی تشکیل داده‌اند.^۱

مدیریت دانش‌آموختگان چنین نهادی، با توجه به ابعاد علمی، دینی و بین‌المللی‌اش، علاوه بر ضرورت‌های بیشتری که پیدا می‌کند، پیچیدگی‌ها و تفاوت‌هایی نیز با سایر مراکز دانشگاهی که رسالت دینی ندارند یا مراکز حوزوی که رسالت بین‌المللی ندارند، خواهد داشت. این در حالی است که بر اساس بررسی‌های انجام‌شده، نه تنها در سطح رسالت گسترده سازمان علمی بزرگی مانند جامعه‌المصطفی، حتی در دیگر دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمیه با سابقه و اصلی کشور نیز خرده‌نظام دانش‌آموختگی به‌عنوان یکی از بخش‌های اصلی سیستم آموزشی، طراحی نشده است.

با توجه به مسئله‌ای که تبیین شد، در این مقاله تلاش می‌شود بر اساس رویکردی که مایکل پورتر برای تحلیل زنجیره ارزش یک نظام تعریف کرده است، فعالیت‌های نظام دانش‌آموختگی تبیین، و روابط

۱. بیان مقام معظم رهبری در خصوص ترسیم جبهه فعالیت‌های فرهنگی و نقش دانش‌آموختگان جامعه‌المصطفی مؤید این معناست: «شما برادران و خواهران عزیز در هر جای دنیا که هستید، یک عضو فعال از این جبهه و سیعید. با این نگاه، به مسئله بایستی نگاه کرد. لذاست قدر خودتان را بدانید؛ قدر این کاری را که به آن اشتغال دارید، بدانید و تقویم و برآورد درستی از این کار داشته باشید. کار شما فقط این نیست که حالا دارید تبلیغ می‌کنید در یک گوشه‌ای از دنیا چهار نفر را معتقد کنید؛ نه، شما مثل یک جبهه طولانی، مثل جنگ‌های نظامی، هر سربازی که در یک سنگری نشسته، یک کار مشخصی به عهده اوست. ممکن است به شما بگویند تک‌تیراندازی؛ شما مثلاً فرض کنید که آرپی‌جی‌زنی اینجا بنشین یا شما فقط دیدبانی. کار شخص او به‌تنهایی است. ممکن است به نظر کار کوچکی بیاید، اما این کار در مجموع جدول این جبهه عظیم یک معنای دیگری پیدا می‌کند. به این چشم نگاه کنید به کار خودتان که کار شما مکمل کار دیگران، کامل‌کننده این فهرست و این جدول، و پیش‌برنده این حرکت به قدر سهم خود است. به این نگاه، نگاه کنید. ان‌شاءالله خدای متعال هم برکت خواهد داد» (بیانات مقام معظم رهبری در جمع دانش‌آموختگان شرکت‌کننده در گردهمایی دانش‌آموختگان، ۱۳۹۴/۳/۹).

میان آنها مشخص شود و به این سؤال پاسخ داده شود: «یک نهاد "علمی، حوزه‌ای و بین‌المللی" به منظور تحقق اهداف و رسالت‌های خود با چه "نظام دانش‌آموختگی" می‌تواند زنجیره ارزش فعالیت‌های خود را کامل کند؟»

نظام‌های آموزشی هزینه‌نگفتی برای تربیت دانش‌آموختگان خود صرف می‌کنند. اگر این دانش‌آموختگان در جای خود قرار نگیرند و نقش‌های مؤثر اجتماعی و جایگاه‌های متناسب با خود را به دست نیاورند، یا در آن جایگاه‌ها، آن‌چنان که باید، نتوانند فعالیت کنند و رضایت ذی‌نفعان و مخاطبان خود را به دست آورند، آن نظام آموزشی، موفق نبوده است و سرمایه‌ها و امکانات خود را هدر داده است. این در شرایطی است که با هزینه بسیار کمتری از هزینه تولید و تربیت، می‌توان از دانش‌آموختگان حمایت کرد و جلوی هدررفت سرمایه‌ها را گرفت (ر.ک: (آیت الله خامنه‌ای، منشور دانش‌آموختگی؛ بیانات مقام معظم رهبری در گردهمایی‌های ادوار دانش‌آموختگان جامعه‌المصطفی، ۱۳۷۸)

۲- روش پژوهش

نظر به اینکه در این پژوهش، عمده اطلاعات به صورت اسنادی بوده است، از روش تحلیل مضمون برای تحلیل و دسته‌بندی آنها استفاده شده است. یکی از روش‌های ساده و کارآمد کیفی، تحلیل مضمون است. تحلیل مضمون برای شناخت و تشریح الگوهای کیفی و کلامی و تهیه کدهای مرتبط با آن، راهنمای مناسبی است. در تحلیل مضمون، همه منابع داده، بررسی، و مضامین کل داده‌ها، تحلیل و تفسیر می‌شود. از آنجاکه تحلیل مضمون، تحلیل کیفی است، به جای سعی در جمع‌آوری زیاد داده‌ها، به کلمات متن و خصوصیات زبان‌شناختی متن و شناخت واژه‌های بیان‌کننده رابطه علی یا شرطی، توجه و دقت می‌کند. به طور کلی تحلیل مضمون روشی است برای:

الف) دیدن متن؛

ب) برداشت و درک مناسب از اطلاعات ظاهراً نامرتبط؛

ج) تحلیل اطلاعات کیفی؛

د) مشاهده نظام‌مند شخص، تعامل، گروه، موقعیت، سازمان و یا فرهنگ؛

ه) تبدیل داده کیفی به داده‌های کمی (عابدی جعفری & همکاران، سال پنجم، شماره دوم، ش ۱۰،

ص. ۱۵۳)

تحلیل مضمون بر شناخت و توضیح ایده‌های صریح و ضمنی تمرکز می‌کند. سپس از کدهای مضامین اصلی برای تحلیل عمیق‌تر داده‌ها استفاده می‌شود. مضمون نشان‌دهنده درک و تجربه خاصی از ارتباط با سؤالات تحقیق است. در این پژوهش، عناوین مضمون‌های فراگیر نظریه‌محور بر اساس مفاهیم

پایه مطالعه شامل دانش آموخته، نظام دانش آموختگی، تحلیل نظام مند و نیز تحلیل حوزه های مرتبط با مفهوم دانش آموخته جامعه المصطفی شامل آموزش عالی، آموزش حوزه ای و عرصه بین المللی به دست آمده و در سطح مضمون های سازمان دهنده و پایه، از مفاهیم موجود در رویکرد زنجیره ارزش در تحلیل سازمان بهره گرفته شده است.

در تحلیل مضمون، با نگاه به سؤالات، از روش تحلیل قالب مضامین بهره برده شده است. جهت اصلاح قالب مضامین در بازبینی و اصلاح های مکرر و مشورت صاحب نظران، برخی از مضامین حذف یا اضافه شد.

گردآوری داده های جمع آوری شده در مرحله کیفی به کمک سه راهبرد اصلی صورت پذیرفت:

الف) مطالعات اسنادی؛

ب) مصاحبه؛

ج) جلسات و نشست های تحلیلی؛

۳- مفاهیم

۳-۱- دانش آموخته

بر اساس لغت نامه دهخدا، فارغ التحصیل واژه ای امروزی است و به کسی گفته می شود که «از تحصیل درسی یا رشته ای فراغت یافته و آن را به پایان رسانده باشد. به این معنا در تداول امروز عرب «خَرَّيج» می گویند» (دهخدا، ۱۳۷۷) در لغت نامه و بستر، برای توضیح معادل انگلیسی دانش آموخته^۱ آمده است: «شخصی که در مدرسه یا دانشگاه خاصی شرکت داشته یا فارغ التحصیل شده است» (وبستر، ۲۰۱۹). معمولاً دانش آموختگی (فارغ التحصیلی) را برای کسانی به کار می برند که مرحله ای از تحصیلات عالی را گذرانده باشند. بنابراین دانش آموخته معمولاً از دوره کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری فراغت یافته است. دانش آموختگی، هم می تواند توضیح درجه علمی و هم اشاره به مکان دانش آموختگی فرد باشد (به عنوان مثال، دانش آموخته دانشگاه تهران یا دانش آموخته درجه دکتری جامعه شناسی). باب کوک^۲ فارغ التحصیلان را افرادی می داند که در دانشگاه یا مؤسسه آموزشی خاصی، حاضر، یا از آن فارغ التحصیل شده اند (باب کوک، ۱۹۸۶). برخی از مراکز آموزشی، تعریف گسترده تری از دانش آموخته را دنبال می کنند؛ به عنوان نمونه، دانشگاه شیکاگو همه افرادی را که در دانشگاه به عنوان دانشجو حضور

1. Alumni.

2. Bab Cock.

داشته یا کسانی را که به‌عنوان استاد خدمت کرده‌اند و دیگر در آنجا مقیم نیستند، دانش‌آموخته می‌داند و اطلاعات آنان را به پایگاه داده‌های دانش‌آموختگان اضافه می‌کند و بدین ترتیب همه آنها از تمام مزایای عضویت در انجمن‌های دانش‌آموختگان برخوردار می‌شوند (دانشگاه شیکاگو، ۲۰۰۸). همچنین در دانشگاه آدلاید، دانشجویانی که مدرک گرفته‌اند، دانشجویانی که یک دوره تحصیلی یا حداقل یک ترم تحصیلی را در دانشگاه کامل کرده‌اند، یا همه اعضای هیئت علمی یا کارکنانی که حداقل سه سال در دانشگاه خدمت کرده باشند، دانش‌آموخته در نظر گرفته می‌شوند (دانشگاه آدلاید، ۲۰۰۰).

در ادبیات آموزش عالی، دانش‌آموخته، محصول و خروجی سیستم آموزشی تلقی شده و دارای اهمیت شایانی است. آینده‌فعالیت و ادامه حیات سازمان‌های آموزشی به نوع معرفی و شناخته شدن و فعالیت‌ها و به‌کارگیری اعضای آن بستگی دارد؛ زیرا این دانش‌پژوهان و دانش‌آموختگان هستند که به سازمان هویت می‌بخشند (ویس و روست، ۲۰۱۴). عناصر اصلی که در اعتباردهی دانشگاه‌ها مؤثرند، دانشجویان، دانش‌آموختگان و کارفرمایان هستند. (گراف و ساندرس، ۲۰۱۲). عمده اعتبار و ارزش دانشگاه، به‌دلیل افرادی است که دانش‌آموخته هستند و درنهایت به سفیرانی برای افزایش حسن نیت محیط تجاری و علمی جهانی به دانشگاه خود تبدیل می‌شوند (تکنولوژی، ۲۰۱۱). این تنها مؤسسه آموزشی نیست که با دانش‌آموختگان خود شناخته می‌شود و هویت می‌یابد؛ بلکه دانش‌آموختگان مؤسسه آموزشی نیز می‌توانند یکی از هویت‌هایی را که حمل می‌کنند، در ارتباط با مؤسسه آموزشی محل تحصیل خود، تعریف کنند. این هویت، از طریق ماهیت دانشی که فراگرفته‌اند، ارتباط چندین‌ساله در بهترین دوران زندگی با محیط آن مؤسسه آموزشی، و شبکه روابطی که با اساتید، کارکنان و سایر دانش‌پژوهان دارند، شکل گرفته است.

بنابراین می‌توان گفت دانش‌آموخته، فردی است که در یکی از دوره‌های علمی و آموزشی یک مؤسسه آموزشی شرکت کرده باشد؛ حال این دوره‌ها یا به مقطع خاصی منجر شده و دانش‌آموخته مورد نظر، به مقطع خاصی انتساب می‌یابد (مانند دانش‌آموخته کارشناسی ارشد) یا به دوره‌های کوتاه‌تر علمی و آموزشی منحصر می‌شود (مانند دانش‌آموخته دوره مهارت‌های حسابداری).

۲-۳- مدیریت دانش‌آموختگان یا نظام دانش‌آموختگی

درباره ارتباط میان مؤسسه آموزشی و دانش‌آموختگان آن، دیدگاه‌ها و ایده‌های مختلفی طرح شده است. نخست، ایده گرنت^۱ است که ایجاد ارتباط با دانش‌آموختگان را وظیفه دانشگاه می‌داند. به نظر وی

1. Grant.

دانشگاه می‌تواند آموزش دانشجویان را حتی بعد از فارغ‌التحصیل شدن آنان ادامه دهد. دانشگاه محل تحصیل، نه تنها موظف به ارتقای توانمندی‌های دانشجویان دوره‌های مختلف آموزشی است، باید آموزش را به‌عنوان فرایند مادام‌العمر در نظر داشته باشد (گران، ۱۹۹۹).

دیدگاه بعدی، مربوط به پولسون می‌باشد که جوهره آن، اهمیت قائل شدن برای دانش‌آموختگان است. به نظر او هنگامی که دانش‌آموختگان احساس کنند به آنها اهمیت داده می‌شود، به احتمال بالایی، تلاش مضاعف خواهند کرد. این تلاش‌ها می‌تواند به اندازه ایجاد یک جشنواره عکاسی یا اختصاص ساعتی برای صرف قهوه و دوره‌های ماهانه کم‌هزینه یا به اندازه اختصاص یک سالن ویژه برای دانش‌آموخته‌ها یا رایانامه دانش‌آموختگی فراگیر و همه‌جانبه باشد. برخی از دانشگاه‌ها هفته‌هایی را برای قدردانی از دانش‌آموخته‌هایشان تعیین کرده‌اند؛ برخی دیگر گروه‌هایی را برای شناسایی دانش‌آموختگانی که جایزه گرفته یا بورسیه شده‌اند یا مقالاتشان منتشر شده است، تعیین کرده‌اند. اهمیت دادن به دانش‌آموخته‌ها به دانشجویان هم تلقین می‌کند که نظرهای آنها اهمیت دارد (پولسون، ۲۰۰۳).

دیدگاه دیگری که در این خصوص، دانشگاه شیکاگو مطرح کرده، بیان‌کننده آن است که دانشگاه باید دانش‌آموختگان خود را سرمایه‌هایی بدون جایگزین در نظر بگیرد که از دانشگاه حمایت، و ارزش‌های فکری آن را ترویج می‌کنند، مأموریت‌های دانشگاه را تا حد زیادی به انجام می‌رسانند و رسالت دانشگاه را زنده نگه می‌دارند. همچنین در این دیدگاه تأکید می‌شود که امور مربوط به دانش‌آموختگان به‌خودی‌خود هدف است و باید سرمایه‌گذاری ثابت و پیوسته برای آن صورت گیرد. دانش‌آموختگان عناصر اصلی حال و آینده دانشگاه هستند و صرفاً شرکت‌کنندگانی مربوط به گذشته نیستند. آنها نمایندگان دانشگاه در جهان هستند. دانشگاه‌ها باید خط‌مشی‌هایی را درباره دانش‌آموختگان در برنامه‌های خود در نظر بگیرند. علاوه بر شناسایی اهمیت و جایگاه دانش‌آموختگان، دانشگاه باید درصدد ایجاد برنامه‌هایی برای ارائه خدمات و به‌روزرسانی اطلاعات آنها باشد (دانشگاه شیکاگو، ۲۰۰۸).

به نظر روست و یس، دانش‌آموختگان از مؤلفه‌های اصلی عملکرد فعلی و آینده دانشگاه هستند. دانشگاه و دانش‌آموختگان، هر دو از دارایی‌های فکری و فیزیکی برخوردارند که می‌تواند برای هر دوی آنها مفید باشد. بنابراین ایجاد و تداوم پیوندی مستحکم بین دانش‌آموختگان و دانشگاه، بسیار مهم است. دانشگاه باید با دانش‌آموختگان خود به‌عنوان ذی‌نفعانی مهم ارتباط برقرار کند و آنها را در برنامه‌های فکری و اجتماعی مشارکت دهد. این فعالیت‌ها کمک می‌کند تا دانش‌آموختگان احساس غرور و سربلندی کنند و همکاری سازمانی داشته باشند و با یکدیگر و با دانشگاه در ارتباط بمانند (روست، ۲۰۱۴).

۳-۳- زنجیره ارزش^۱

زنجیره ارزش، مدلی است برای توضیح روابط زنجیره‌واری که منجر به تولید ارزش نهایی در یک محصول یا خدمت می‌شود. این مدل با ابداع مایکل ای. پورتر^۲ معرفی شده است. خاستگاه مفاهیمی، مانند مزیت رقابتی، کیفیت، مشتری‌مداری و ارزش افزوده، به حوزه‌های مرتبط با علوم اقتصاد، تجارت و صنعت برمی‌گردد، اما در شرایط پیچیده و متغیر جهان امروز، که عدم اطمینان محیطی رو به افزایش است، نه تنها سازمان‌های صنعتی، سازمان‌های خدماتی (از جمله سازمان‌های آموزشی) نیز با کاربرد و البته همسان‌سازی مفاهیم مذکور، قادر به ادامه حیات خواهند بود. سازمان‌های آموزشی نیز ملزم هستند که به دنبال بهبود کیفیت خدمات، کاهش هزینه‌ها، استفاده از روش‌های جدید آموزشی و در نهایت، ایجاد مزیت رقابتی و ارزش‌آفرینی باشند (سیسون و پابلو، ۲۰۰۰).

جایگاه مفهومی زنجیره ارزش، مرتبط با مباحث استراتژی است و یکی از ابزارهای مزیت رقابتی محسوب می‌شود. به زعم پورتر، فقط قیمت پایین‌تر (مدیریت هزینه) یا تمایز محصول (تفاوت در کیفیت تولید) نمی‌تواند موفقیت راهبردی را تضمین کند؛ مگر آنکه برای مشتری ایجاد ارزش کند، و بر این اساس، مفهوم زنجیره ارزش مطرح شد. در خصوص موضوعات راهبرد، مزیت رقابتی و زنجیره ارزش و تأمین، پژوهش‌های متعددی صورت گرفته است؛ به‌عنوان مثال، در رویکرد شناختی به استراتژی، به نقش مهم ساختارها و فرایندها در کسب مزیت رقابتی اشاره شده است.

۳-۳-۱ ارزش

در فهم زنجیره ارزش، ادراک مناسب و صحیح از مفهوم ارزش، مهم است. این مفهوم در کسب و کار عبارت است از ادراک مشتری در مورد مجموعه‌ای از منافع مشاهده‌پذیر که نیاز وی را به‌موقع، اثربخش و کارآمد ارضا می‌کند. ارزش، جنبه ذهنی و شخصی دارد و از شخصی به شخص دیگر متفاوت است. ارزش خالص، تفاوت بین ارزش کلی خدمت یا کالا، و هزینه‌ای است که مشتری برای آن پرداخت می‌کند (رسته مقدم، مانیان، مهرگان، & عباس پور، تابستان ۱۳۹۳) به نقل از (گابریل، ۲۰۰۵). بنابراین ارزش از سوی مشتری و استفاده‌کننده محصول یا خدمت، مشخص می‌شود؛ به عبارت دیگر، اشخاص حقیقی یا حقوقی که از تولیدات (محصول/خدمت) سازمان استفاده می‌کنند، میزان ارزش واقعی را مشخص خواهند کرد؛ اما مفهوم زنجیره ارزش، فراتر از ارزش است. استابیل و فجلستاد (۱۹۹۸) سه معنا برای ارزش قائل‌اند:

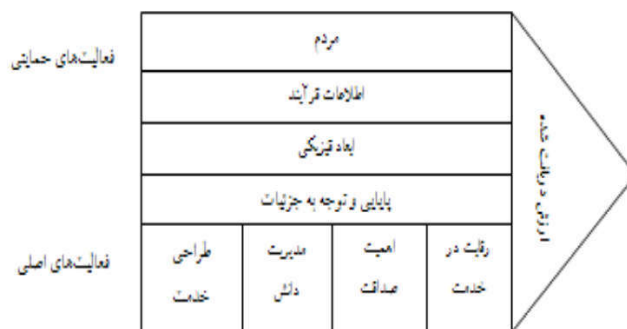
1. Value chain.
2. Michael E. Porter.

در معنای اول، مفهوم زنجیره ارزش، زمانی مطرح است که صحبت از تولید یک محصول یا کالا در میان باشد؛ به عبارت دیگر، موضوع، تبدیل درون داد به برون داد است؛ اما زمانی که به این مفهوم از بعد خدمات مانند آموزش، مشاوره و پرستاری نگریسته می‌شود، عبارت «خرید ارزش»، مناسب‌تر از «زنجیره ارزش» است؛ در این حالت، برطرف کردن مشکلات مشتری در کانون توجه است. همچنین زمانی که موضوع انبارداری، بانک‌داری و توزیع مطرح است، مفهوم «شبکه ارزش» را پیشنهاد می‌دهند که درصدد پیوند زدن مشتریان است. به‌طور خاص ممکن است مدل «خرید ارزش» در سازمان آموزشی مثل دانشگاه بیشتر جنبه الهام‌بخش داشته باشد.

آنها در ادامه با توجه به کاستی‌های مدل پورتر در بخش خدمات، به‌جای عبارت فعالیت از عبارت ویژگی یا خصوصیت استفاده کردند و بر این اساس پنج فعالیت اصلی و چهار فعالیت پشتیبانی پیشنهاد کردند. ویژگی‌های اصلی شامل طراحی خدمت، مدیریت دانش، مدیریت سیستم تحویل، اهمیت مدیریت صداقت و مدیریت رقابت خدمت است. در شکل زیر مدل این دو ترسیم شده است (استابل و فجلستاد، ۱۹۹۸).

شکل ۱- مدل زنجیره ارزش استابل و فجلستاد

۲-۳-۳- زنجیره ارزش

زنجیره ارزش، مجموعه‌ای از فعالیت‌هایی است که روابط بین عرضه و تقاضا را هماهنگ می‌کند. در تئوری اقتصاد، زنجیره ارزش به فعالیت‌های مرتبط با مدیریت منحنی عرضه و تقاضا اشاره می‌کند. خریداران و فروشندگان با موقعیت‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی در بازار فعالیت می‌کنند و چنانچه بین معیارهای این دو به‌لحاظ ارزش، همسانی وجود نداشته باشد (یعنی فروشنده چیزی را عرضه کند که برای خریدار دارای ارزش نباشد) مبادله به شکست می‌انجامد (رسته مقدم، مانیان، مهرگان، & عباس پور، تابستان ۱۳۹۳) به نقل از (گلاسر، ۲۰۰۶، ص ۷-۴۴۲)

به تعبیری دیگر، زنجیره ارزش، به شناسایی مکانی اشاره دارد که به ارزش‌آفرینی برای سازمان منجر

می‌گردد. یک دیدگاه به زنجیره ارزش، این است که به آن به‌عنوان مجموعه‌ای از فعالیت‌ها نگریست که با استفاده از منابع و ورودی‌هایی درصدد تولید محصولات از قبل مشخص شده است که در واقع همان نگرش سیستمی است؛ به عبارت دیگر، زنجیره ارزش، بخش فرایندها در رویکرد سیستمی را موشکافانه بررسی کرده است؛ به طوری که بخشی از آن، تحت عنوان عملیات در فعالیت‌های اصلی و بخش‌های دیگری در فعالیت‌های پشتیبانی قرار گرفته است (رسته مقدم، مانیان، مهرگان، & عباس پور، تابستان ۱۳۹۳) به نقل از: مروی و کرونجی، ۲۰۰۴)

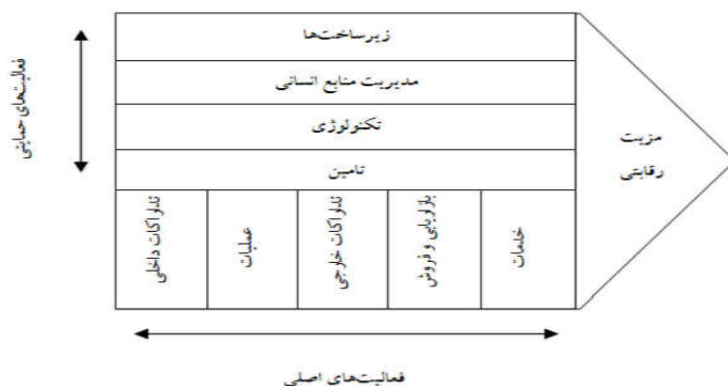
به باور پورتر، مجموعه فعالیت‌هایی که در یک سازمان تولیدی یا یک کارخانه صورت می‌گیرد و نیز، فهم ماهیت روابط بین فعالیت‌های آن، از طریق زنجیره ارزش قابل درک است. این زنجیره، شامل چهار خدمت پشتیبانی و پنج خدمت اصلی است.

فعالیت‌های اصلی اشاره به فعالیت‌هایی دارد که به‌طور مستقیم در تولید کالا یا خدمات، مورد نیازند و شامل این موارد هستند:

- ۱) عملیات: شامل کلیه فعالیت‌های مورد نیاز برای تبدیل درون‌داد به برون‌داد (کالا یا خدمات) است.
  - ۲) تدارکات خارجی: اشاره به فعالیت‌هایی دارد که برای جمع‌آوری، انبار و توزیع کردن برون‌داد صورت می‌گیرد.
  - ۳) بازاریابی و فروش: فعالیت‌هایی است که خریدار را از کالا و خدمات آگاه می‌سازد و ضمن ارائه تسهیلاتی، افراد را به خرید آن ترغیب می‌کند.
  - ۴) خدمات: دربرگیرنده فعالیت‌هایی است که برای کارکرد بهینه کالا و خدمت پس از فروش، به خریدار عرضه می‌گردد.
- فعالیت‌های پشتیبانی به فعالیت‌هایی اطلاق می‌شود که از فعالیت‌های اصلی حمایت می‌کند و شامل:
- ۱) زیرساخت‌ها، مدیریت منابع انسانی، تکنولوژی و تأمین است:
  - ۱) زیرساخت‌ها: شامل بخش‌هایی است که فعالیت‌های مربوط به مدیریت عمومی، حسابداری، حقوقی و قانونی، برنامه‌ریزی و تضمین کیفیت را انجام می‌دهد.
  - ۲) مدیریت منابع انسانی: دربرگیرنده فعالیت‌هایی است که به‌منظور نیرویابی، استخدام، آموزش، توسعه، جبران خدمات و در صورت نیاز ترخیص نیرو صورت می‌گیرد.
  - ۳) تکنولوژی: اشاره به تجهیزات، سخت‌افزار، نرم‌افزار، روبه‌ها و دانش فنی مورد نیاز برای تبدیل درون‌داد به برون‌داد دارد.
  - ۴) تأمین: اشاره به فعالیت کسب درون‌دادها و منابع برای سازمان دارد (رسته مقدم، مانیان، مهرگان، & عباس پور، تابستان ۱۳۹۳) به نقل از: پورتر، ۱۹۸۵).

در شکل زیر زنجیره ارزش بر اساس فعالیت‌های اصلی و پشتیبانی ترسیم شده است:

شکل ۲- مدل زنجیره ارزش مایکل پورتر

۳-۳-۳ شبکه ارزش

سازمان‌ها برای دستیابی به اهداف خود با یکدیگر همکاری می‌کنند؛ یعنی زنجیره‌های ارزش سازمان‌ها به یکدیگر مرتبط است. زیست‌بوم زنجیره‌های ارزش در سازمان‌های همکار، شبکه ارزش خوانده می‌شود. هرکدام از این سیستم‌های ارزش از شماری زنجیره ارزش تشکیل شده و هر یک از این زنجیره‌های ارزش مربوط به یکی از سازمان‌های همکار است (وسکه، ۱۳۷۴، ص. ۷۴)

۳-۳-۴ عوامل مؤثر بر ارزش آفرینی

سرمایه‌گذار، طراحان تولید، ارائه‌دهنده خدمت، سیستم‌های پشتیبانی (حمایتی)، بازارهای هدف و محیط، عواملی هستند که بر ارزش آفرینی تأثیرگذارند (رسته مقدم، مانیان، مهرگان، & عباس پور، تابستان ۱۳۹۳) به نقل از (گابریل، ۲۰۰۵).

شکل ۳- عوامل مؤثر بر ارزش آفرینی

۵-۳-۳- مراحل تدوین زنجیره ارزش

مرحله اول: مشخص کردن پیامدها یا حوزه‌ای که زنجیره ارزش بر آن متمرکز خواهد بود؛
مرحله دوم: اتخاذ روش‌شناسی مناسب است که بر شناخت فرایندهای سطح بالا تمرکز داشته باشد؛
مرحله سوم: مدل فرایندهای سطح بالا با استفاده از روش‌شناسی استخراج الزامات، طراحی می‌گردد؛
مرحله چهارم: مشخص کردن زنجیره ارزش آموزشی است که نیازمند شناخت فرایندهایی است که پیامدهای مورد انتظار را به همراه دارند (رسته مقدم، مانیان، مهرگان، & عباس پور، تابستان ۱۳۹۳).
با رویکردی که در کتاب مدیریت فرایندهای کسب و کار آمده است، تحلیل زنجیره ارزش از مراحل زیر عبور می‌کند:

گام اول: تجزیه کارکردی

زنجیره ارزش یک سازمان، دارای یک ساختار درونی غنی است که از مجموعه‌ای از فعالیت‌های به‌هم‌پیوسته تشکیل می‌شود. این بخش‌های کارکردی کلان سازمانی (مثلاً مدیریت سفارش‌ها و مدیریت منابع انسانی) را می‌توان به بخش‌های کارکردی کوچک‌تر تقسیم کرد. این کار باعث ایجاد یک ساختار سلسله‌مراتبی گسترده، متشکل از بخش‌های کارکردی متعدد سازمانی می‌شود.
فرایند تقسیم بخش‌های کارکردی در هم‌تنیده به بخش‌های کوچک‌تر و ساده‌تر، تجزیه کارکردی نام دارد که یکی از مفاهیم پراهمیت در مدیریت پیچیدگی‌های سازمانی است؛ برای مثال، مدیریت سفارش‌ها را می‌توان برای آسان‌تر شدن، به دو قسمت «دریافت و ذخیره‌سازی سفارش‌ها» و «بررسی سفارش‌ها» تقسیم کرد. سیستم‌های ارزش به‌شکل مناسبی روابط یک سازمان خاص با محیط خود را تعریف می‌کنند (وسکه، مدیریت فرایندهای کسب و کار، ۱۳۷۴، ص. ۷۲). زنجیره ارزش یک سازمان همه فعالیت‌هایی را که آن سازمان برای تحقق اهداف خود انجام می‌دهد، اولویت‌بندی می‌کند (وسکه، ۱۳۷۴، ص. ۷۴).

گام دوم: دسته‌بندی فعالیت‌ها

پورتر در کتاب استراتژی رقابتی خود بیان می‌کند که فعالیت‌های مرتبط با کسب‌وکار باید در دو دسته جداگانه قرار گیرند: فعالیت‌های اصلی و فعالیت‌های حمایتی.

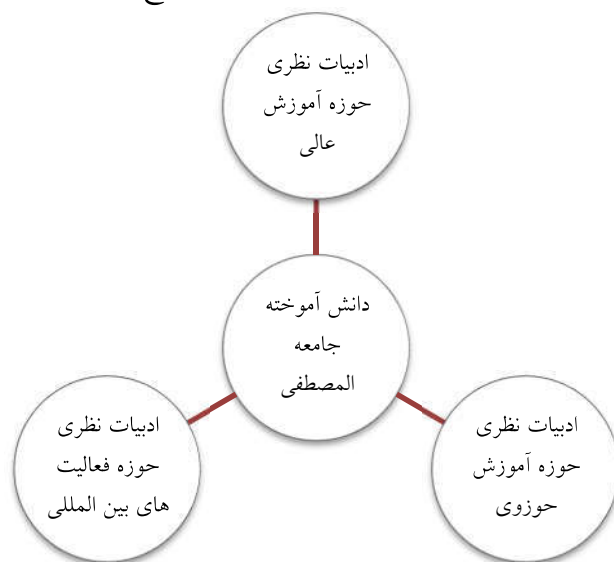
گام سوم: اهداف و نتایج

به‌طور ایدئال، تحلیل زنجیره ارزش شما باید به شرکتتان کمک کند تا حوزه‌هایی را شناسایی کند که امکان بهینه‌سازی‌شان برای حداکثر بهره‌وری و سودآوری وجود داشته باشد (وسکه، ۱۳۷۴، ص. ۷۵).

۴- گام اول: تجزیه کارکردی

همان‌طور که در توضیح مراحل تحلیل زنجیره ارزش گذشت، گام اول، شناسایی فعالیت‌ها و کارکردهایی است که از نظام دانش‌آموختگی توقع می‌رود. برای دستیابی به مجموعه کامل‌تری از این کارکردها و فعالیت‌ها، مسیر اصلی که در این پژوهش دنبال می‌شود، تحلیل وضعیت و انتظارات تعریف‌شده و تعریف‌شدنی از دانش‌آموختگان و مدیریت دانش‌آموختگی در عرصه‌های مرتبط با دانش‌آموخته مورد انتظار از جامعه‌المصطفی به‌عنوان یک «مرکز آموزش عالی»، «حوزه‌ای» و «بین‌المللی» است. بنابراین برای تحلیل فعالیت‌های نظام دانش‌آموختگی، ادبیات نظری این سه حوزه در ادامه مطالعه می‌شود و از آنجاکه این مرکز، مجموعه‌ای است که در سطح آموزش عالی تعریف شده است، ادبیات نظری این حوزه درباره دانش‌آموختگان خواهد آمد. همچنین ماهیت حوزه‌ای جامعه‌المصطفی موجب شده است سیر تطور و ادبیات نظری حوزه علمیه و جایگاه دانش‌آموختگان در آن، مطالعه شود. در خاتمه تحلیل این مفهوم، نظر به ماهیت بین‌المللی جامعه‌المصطفی و حضور و فعالیت آن در عرصه بین‌الملل، عوامل جهانی که بر تعریف دانش‌آموخته جامعه‌المصطفی تأثیرگذار است، مطمح نظر قرار گرفته است.

شکل ۴- بررسی کارکردها و فعالیت‌های نظام دانش‌آموختگی جامعه‌المصطفی در حوزه‌های مرتبط

در این مطالعه از تکنیک‌های روش تحلیل مضمون برای دستیابی به مضامین پایه و فراگیر استفاده شده است و در مرحله بعد که در واقع گام دوم تحلیل زنجیره ارزش برای دسته‌بندی کارکردها و

فعالیت‌های نظام دانش‌آموختگی است، با استفاده از مضامین موجود در تحلیل زنجیره ارزش، مضامین دسته‌بندی برای کارکردها و فعالیت‌های فهرست شده ارائه می‌شود.

۴-۱-۴-۱ دانش‌آموخته در آموزش عالی

۴-۱-۴-۱-۱ رسالت

فیلسوف شهر، فرانسیس بیکن (۱۵۶۱-۱۶۲۶) به مطالعه آکادمی‌ها به‌عنوان کانون تفکرات جهانی می‌پردازد و سیر تحولات آنها را از زمان آکادمی افلاطون مطالعه می‌کند. وی زمینه خلق و ایجاد آکادمی‌های رسمی، یعنی دانشگاه‌ها را به وجود می‌آورد و در واقع، محرک ایجاد آکادمی‌های نوین با نام دانشگاه‌ها می‌گردد که یکی از اصلی‌ترین عوامل پویایی و پایداری و رشد و توسعه آنها تحولات سریعی است که در طول تاریخ داشته و هیچ‌گاه دچار رکود، توقف، روزمرگی و ایستایی نشده‌اند و رسالت‌های خود را همراه با تحولات زمان تغییر داده و مدیریتی فراخور زمان و حتی فرازمان و ناظر بر تحولات پیش رو در دنیای پرشتاب که پس از قرن شانزدهم میلادی به‌صورت تصاعدی رو به اوج‌گیری بوده است، ارائه داده‌اند. (خنیفر، روند تحولات مدیریت نظام آموزش عالی در جهان امروز، تابستان ۱۳۸۴، ص. ۶۲)

«معمولاً رسالت آموزش عالی و دانشگاه را در شش قلمرو کلی، مطالعه و طبقه‌بندی می‌کنند:

- ۱) آرمان‌ها و نظام ارزشی جامعه‌ها؛
- ۲) تولید و غنی‌سازی دانش و فرهنگ کشورها؛
- ۳) تربیت منابع انسانی متخصص مورد نیاز؛
- ۴) تسریع و تسهیل فرایند توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورها؛
- ۵) برقراری و گسترش ارتباط متقابل بین دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و دیگر بخش‌های فرهنگی، علمی، صنعتی، اقتصادی و خدماتی کشورها؛
- ۶) تسهیل در برقراری روابط علمی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی در سطح منطقه و جهان» (خنیفر، روند تحولات مدیریت نظام آموزش عالی در جهان امروز، تابستان ۱۳۸۴، ص. ۶۳-۶۴).

۴-۱-۴-۲ نسل‌های آموزش عالی

دانشگاه مدرن از بدو پیدایش، چهار نسل مختلف را تربیت کرده است. دانشگاه‌های مدرن نسل اول، عموماً آموزشی و مبتنی بر فعالیت‌های تعلیمی، و دانشگاه‌های نسل دوم، عموماً پژوهشی و مبتنی بر فعالیت‌های تحقیقاتی بودند؛ دانشگاه‌های نسل سوم، عموماً کارآفرین و مبتنی بر کارآفرینی و حل مسائل جامعه با رویکرد علمی و نظام‌یافته در تعامل با محیط هستند (مهدی، زمستان ۱۳۹۴، ص. ۱۱۷)؛ و بالاخره دانشگاه‌های نسل چهارم را می‌توان بر پایه خلاقیت و نوآوری مطرح کرد.

جدول ۱- فعالیت‌های نظام دانش‌آموختگی بر اساس نسل‌های مختلف آموزش عالی

نسل: دانشگاه‌های آموزش‌محور	نسل اول دانشگاه‌های پژوهش‌محور	نسل دوم دانشگاه‌های پژوهش‌محور	نسل سوم دانشگاه‌های کارآفرین	نسل چهارم دانشگاه‌های ارزش‌آفرین
کارکرد نظام دانش‌آموختگی:	به‌روزرسانی علمی	شبکه‌سازی علمی	هدایت و مشاوره شغلی به‌روزرسانی مهارتی	پرورش ایده‌های نوآورانه (مرکز رشد) شبکه‌سازی فنی - علمی

۳-۱-۴- مطالعه فعالیت‌های حوزه دانش‌آموختگان در تعدادی از مراکز آموزش عالی

مدیریت آموزش عالی و در اینجا، مدیریت دانش‌آموختگی در دانشگاه‌ها و مراکز علمی معتبری در سطح جهان در حال انجام است. توسعه و تحول در نظریه‌های آموزش عالی و پیدایش پارادایم‌های جدید در مراکز آموزشی برجسته جهان، در قالب تغییر و بهبود اهداف، راهبردها و فرایندها خود را نشان می‌دهد. در اینجا مطالعه‌ای به‌منظور آشنایی با تجربیات برخی مراکز معتبر بین‌المللی و استفاده از آنها دنبال خواهد شد.

با توجه به ماهیت فعالیت جامعه‌المصطفی، مدیریت دانش‌آموختگان در تعدادی از دانشگاه‌های جهان، برخی از دانشگاه‌های دینی و تعدادی از دانشگاه‌های ایران در این بخش مطالعه شده است. همچنین وضعیت برخی از مراکز و مؤسساتی که برای خدمت‌رسانی به دانش‌آموختگان مراکز آموزش عالی تشکیل شده‌اند، مطالعه شده است. منبع اصلی در این بخش، پایگاه‌های اطلاع‌رسانی مراکز مورد نظر بوده است.

بر اساس این توضیحات، می‌توان مسیر فعالیت‌های نظام دانش‌آموختگی را بر اساس هر نسل، در جدول شماره ۳، و بر اساس فعالیت‌های نظام دانش‌آموختگی در دانشگاه‌های مختلف، در جدول شماره ۴ نشان داد:

جدول ۳. فعالیت‌های نظام دانش‌آموختگی در دانشگاه‌های مختلف

ریز فعالیت	فعالیت اصلی
<p>(۱) مشاوره در زمینه‌های شغلی (آمادگی شغلی و کاریابی)، کارآفرینی (راه‌اندازی و توسعه کسب و کار)، روان‌شناختی و کارآفرینی در بستر IT</p> <p>(۲) انتشار فصلنامه تخصصی اشتغال و کارآفرینی</p> <p>(۳) تدوین، تألیف، ترجمه و انتشار حدود پنجاه جلد کتاب، منبع علمی تخصصی و بیش از دو‌یست عنوان مقاله و گزارش علمی در حوزه اشتغال و کارآفرینی</p> <p>(۴) طرح ملی بازدیدهای شغلی</p>	آموزش و فرهنگ‌سازی
<p>(۱) تحکیم روابط دوستانه دانشگاهی، تبادل اطلاعات علمی و فرهنگی، ارتقای سطح آگاهی تخصصی و عرضه برخی خدمات و تسهیلات (دانشگاه فردوسی مشهد)</p> <p>(۲) پایگاه اشتراک دانش (پاد) (دانشگاه فردوسی مشهد)</p> <p>(۳) کانون دانش‌آموختگان (حوزه علمیه قم، دانشگاه جامع علمی کاربردی)</p> <p>(۴) انواع عضویت: اصلی (دانش‌آموختگان) و افتخاری (به پیشنهاد یکی از اعضا و با تصویب هیئت اجرایی) (دانشگاه صنعتی شریف)</p> <p>(۵) انواع عضویت: اعضای رسمی (دانش‌آموختگان هاروارد) و اعضای وابسته (اعضای دانشگاه‌های دیگر) (دانشگاه هاروارد)</p> <p>(۶) ارکان انجمن: هیئت امناء، هیئت اجرایی، دبیر کل، کمیته‌های تخصصی و بازرسان (دانشگاه صنعتی شریف)</p> <p>(۷) جشن یکپارچه دانش‌آموختگان (دانشگاه علوم پزشکی تهران)</p> <p>(۸) ماهنامه یاد ایام (دانشگاه علم و صنعت)</p> <p>(۹) گروه‌های همسود و باشگاه‌ها (دانشگاه هاروارد)</p> <p>پایگاه‌های اطلاع‌رسانی دانش‌آموختگان دانشکده‌ها (دانشگاه هاروارد)</p>	ارتباطات و شبکه‌سازی
<p>(۱) خدمات بیمه، امکان استفاده از تسهیلات کتابخانه مرکزی، امکان استفاده از خدمات مجتمع ورزشی، امکان استفاده از تورهای سیاحتی و زیارتی، بهره‌مندی از سامانه پست الکترونیک دانشگاه به صورت دائم، تخفیف حضور در کارگاه‌ها، سمینارها و کنفرانس‌های برگزار شده در دانشگاه (دانشگاه صنعتی امیرکبیر)</p> <p>(۲) ... کارت شناسایی فارغ‌التحصیلی (دانشگاه آزاد اسلامی)</p>	ارائه تسهیلات

ریز فعالیت	فعالیت اصلی
<p>(۱) جست و جوی همکلاسی، جست و جوی هم دانشکده، جست و جوی اساتید، تکمیل پروفایل، مشاهده کارنامه تحصیلی، درج رزومه شغلی، درج فرصت های شغلی، پیدا کردن فرصت شغلی (دانشگاه فردوسی مشهد)</p> <p>(۲) ایجاد بستر ارتباطی جهت تبادل اطلاعات با دانش آموختگان، استفاده از توانمندی ها و تجربیات دانش آموختگان در ارتقای اهداف آموزشی و پژوهشی دانشگاه، ایجاد زمینه ارتقای علمی و تجربه تخصصی اعضا و فراهم آوردن امکان استفاده از خدمات علمی، فرهنگی و رفاهی برای اعضا (دانشگاه تهران)</p> <p>(۳) نشریه ارمان (دانشگاه علوم پزشکی تهران)</p>	<p>روابط عمومی و اطلاع رسانی</p>
<p>(۱) اعطای وام اشتغال (سازمان تجاری سازی فناوری و اشتغال دانش آموختگان وابسته به جهاد دانشگاهی و دانشگاه هاروارد)</p> <p>(۲) طرح الگوسازی توسعه روستایی (با تأکید بر اشتغال فارغ التحصیلان دانشگاهی) (سازمان تجاری سازی فناوری و اشتغال دانش آموختگان وابسته به جهاد دانشگاهی)</p> <p>(۳) طرح راه اندازی مجتمع های شغلی - تخصصی صنایع دستی (با تأکید بر صادرات) (سازمان تجاری سازی فناوری و اشتغال دانش آموختگان وابسته به جهاد دانشگاهی)</p> <p>(۴) طرح های تیپ شغلی (سازمان تجاری سازی فناوری و اشتغال دانش آموختگان وابسته به جهاد دانشگاهی)</p> <p>(۵) صدور گواهی صلاحیت تدریس (دانشگاه تربیت مدرس)</p> <p>(۶) بخش کاریابی (دانشگاه صنعتی امیرکبیر)</p> <p>(۷) مرکز رشد واحدهای فناور (دانشگاه تربیت مدرس)</p>	<p>کارآفرینی و شغل یابی</p>
<p>(۱) بانک اطلاعات دانش آموختگان (دانشگاه تربیت مدرس)</p> <p>(۲) به روز رسانی اطلاعات و تکمیل رزومه (دانشگاه فردوسی، دانشگاه تهران)</p>	<p>شناسایی و طبقه بندی</p>
<p>(۱) برندسازی: دانشگاه هاروارد، دانشگاه آکسفورد (آکسونیون)</p> <p>(۲) جذب خیر و جذب سهامدار (دانشگاه هاروارد)</p>	<p>هویت سازی</p>

۲-۴- دانش‌آموخته در حوزه علمیه

حوزه در لغت عرب یعنی ناحیه، مجتمع و مکان ثقل؛ و حوزه الاسلام به معنای حدود و ثغور و نواحی اسلامی است. کلمه حوزه یا حوزه‌های علمیه، اصطلاحی رایج در جهان، به‌ویژه نزد شیعیان به شمار می‌آید و به معنای مرکز تحصیل علوم دینی، و به اصطلاح، دانشگاهی برای آموزش و فراگیری علوم دینی و قدیمی است که با در اختیار داشتن گنجینه به‌یادگار مانده از خاندان نبوت و عترت، فرهنگ بی‌نظیری را در تمام زمینه‌های علمی، اجتماعی و بعضاً سیاسی، از خود به یادگار گذارده است (جوادی، ۱۳۷۸)

تحلیل و بررسی سیر تاریخی حوزه‌های علمیه نشان می‌دهد که شکل‌گیری حوزه‌های علمیه، محدود به مکان خاصی نبوده است و هر جا نیاز و تقاضایی بوده و عالمانی، کوچ و هجرت را برگزیدند، حوزه‌های درس و بحثی شکل گرفته است. به عبارت دیگر، دانش‌آموختگان حوزه‌های علمیه اولین و مهم‌ترین رسالت خود را نشر و ترویج معارف دینی در قالب حوزه‌های علمیه می‌دانستند. همچنین نکته حائز اهمیت دیگر آن است که به تناسب شرایط زمانی و مکانی، حوزه‌های مختلف فقهی، کلامی، فلسفی و حتی علوم مختلف ستاره‌شناسی، طب، فیزیک و... نیز در این قطب‌های علمی تدریس می‌شده است. پس از انقلاب اسلامی ایران که ریشه در رهبری این حرکت انقلابی توسط بزرگان حوزه علمیه را داشت، وضعیت جدیدی ایجاد شد که انتظار متفاوتی از حوزه علمیه و تغییر نقش آن را پدید آورد. یکی از مناسب‌ترین راه‌های شناخت این وضعیت جدید و متفاوت، مطالعه انتظارات و مطالبات رهبری نظام اسلامی جدید از حوزه‌های علمیه است.

در اینجا پیام تاریخی امام خمینی به حوزه‌های علمیه در تاریخ سوم اسفند ۱۳۶۷ تحلیل مضمون شد (امام خمینی، ۱۳۶۷، ص. ۸۸). همچنین بیانات مقام معظم رهبری که در فرصت‌ها و بیانات مختلفی به موضوع حوزه علمیه و جایگاه و اهمیت آن اشاره دارند نیز تحلیل شد. (آیت الله خامنه‌ای، بیانات) (به نقل از سایت خامنه‌ای دات آی آر) علاوه بر این، دیدگاه بزرگان معاصر درباره مدیریت دانش‌آموختگان در حوزه علمیه تحلیل شد. در خاتمه نیز منشور راهنمای دانش‌آموختگان و نظام دانش‌آموختگی جامعه‌المصطفی از منظر مقام معظم رهبری که در قالب بیانات ایشان در چندین دوره گردهمایی دانش‌آموختگان آمده است، تحلیل مضمون گردید. (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۷۸) بر این اساس، کارکردها و وظایفی برای نظام دانش‌آموختگی، قابل تعریف است که بخش عمده‌ای از وظایف بر عهده خود دانش‌آموختگان است.

جدول ۴. فعالیت‌های نظام دانش‌آموختگی حوزه‌های علمیه

مدیریت	دانش‌آموختگان	مسئول
استمرار آموزش و به‌روزرسانی (با محورهایی نظیر فقه سنتی، شناخت موضوعات جدید، جامعیت علمی و تخصص‌گرایی)	تهذیب و پالایش فردی و نهادی (با محورهایی نظیر مجاهدت و پیشگامی، روحیه خدمت، مقابله با مقدس‌نمایی و تحجرگرایی، تکلیف‌گرایی و بصیرت، مقابله با انحراف)	کارکردها
آموزش مهارت‌ها و فنون عرصه‌های مختلف تبلیغی	هجرت و خدمت در عرصه‌های مختلف فعالیت (دفاع از دین و انقلاب اسلامی، هدایت دینی مردم، تولید سبک زندگی اسلامی، حضور در عرصه‌های مختلف مورد نیاز)	
پرورش رهبران (با شاخص‌های فراست، تقوا، درایت و تدبیر)		
اطلاع‌رسانی (آگاهی بخشی سیاسی)		
حمایت معیشتی		
آینده‌نگری و نتیجه‌گرایی		

۳-۴- عرصه جهانی فعالیت دانش‌آموخته و نظام دانش‌آموختگی مراکز حوزوی بین‌المللی

همچنان که گفته شد، برای فهم دقیق مفهوم دانش‌آموخته جامعه‌المصطفی به‌عنوان مرکز آموزش عالی حوزوی جهانی، علاوه بر مرور ادبیات آموزش عالی و آموزش حوزوی لازم است به ابعاد بین‌المللی این مفهوم نیز توجه شود. در ادامه، این مؤلفه در زمینه جغرافیای معرفتی، جغرافیای امنیتی، روابط بین‌فرهنگی و دیپلماسی علمی بررسی خواهد شد.

شکل ۵. مفاهیم و حوزه‌های مرتبط با فعالیت جامعه‌المصطفی در عرصه بین‌الملل

بر اساس تحلیلی که درباره این مقولات صورت گرفت، می‌توان فعالیت‌هایی را برای نظام دانش‌آموختگی آن در قالب جدول زیر شناسایی و معرفی کرد:

جدول ۵. فعالیت‌های نظام دانش‌آموختگی در محیط جهانی

مقولات مرتبط	جغرافیای معرفتی	جغرافیای امنیتی	روابط بین فرهنگی	دیپلماسی علمی
فعالیت‌های مورد انتظار	شبکه‌سازی علمی در موضوعات تخصصی	حمایت و صیانت (با رویکرد حقوقی)	هویت‌سازی	شخصیت‌سازی و برندسازی علمی

۱) شبکه‌سازی علمی: پیچیدگی و نیازهای متفاوت هرکدام از مناطق علمی، ایجاب می‌کند نظام دانش‌آموختگی، دانش‌آموختگان را در قالب شبکه‌های علمی و معرفتی ساماندهی کند تا ضمن تبادل علمی، به تدریج هسته‌های توانمند علمی تشکیل شود.

۲) صیانت حقوقی: نقش‌آفرینی دانش‌آموختگان به‌عنوان سربازان فرهنگی جهان اسلام، به‌صورت طبیعی حساسیت دشمنان را برانگیخته و خطرات و صدماتی را برای زندگی جاری آنها به همراه خواهد داشت. نظام دانش‌آموختگی ناچار است با آموزش‌های حقوقی و تشکیل مجموعه‌های حمایت از حقوق ایشان، اقدامات مؤثری را برای تقویت این نقش و حمایت از آن بر عهده بگیرد.

۳) هویت‌سازی: با توجه به گستره روابط فرهنگی دانش‌آموختگان از ملیت‌ها و مناطق و فرهنگ‌های مختلف و پیچیدگی آن، یکی از مهم‌ترین ابزارهای لازم برای مدیریت دانش‌آموختگان، حفظ و تعمیق و توسعه هویت آنهاست.

۴) شخصیت‌سازی علمی: نقش‌آفرینی دانش‌آموختگان جامعه‌المصطفی به‌عنوان یکی از محورهای توسعه دیپلماسی علمی، مستلزم شکل‌گیری شخصیت علمی آنها در مجامع علمی مختلف است که از راه‌هایی نظیر ارتباط با جامعه علمی کشور، تحصیل و تدریس و پژوهش در مؤسسات و ارگان‌های علمی، فضا‌سازی رسانه‌ای و... ایجادشدنی است.

۴-۴- فهرست نهایی فعالیت‌های نظام دانش‌آموختگی

با تحلیل وضعیت آموزش عالی و آموزش‌های حوزه‌ای در کنار محیط فعالیت بین‌المللی جامعه‌المصطفی، فعالیت‌های مختلف و متنوعی برای نظام دانش‌آموختگی با تحلیل مضامینی که در این حوزه‌ها وجود دارد، به دست آمد. برای تهیه فهرستی از این فعالیت‌ها که نتیجه گام اول تحلیل زنجیره ارزش این نظام خواهد بود، می‌توان در دو حوزه مدیریت دانش‌آموختگی و دانش‌آموخته، فعالیت‌های

ذیل را در قالب جدول شماره ۶ مطرح ساخت. به عبارت دیگر، در این تحلیل از نظام دانش آموختگی، علاوه بر مدیریت، دانش آموختگان نیز در قبال این فعالیت‌ها مسئولیت دارند.

جدول ۶- فعالیت‌های مورد انتظار از نظام دانش آموختگی بر اساس تحلیل ادبیات نظری

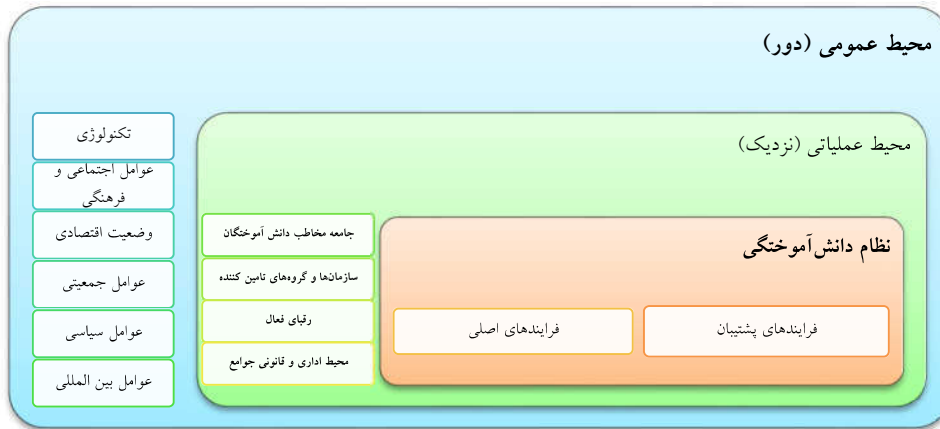
محوه‌های تحلیل	بر اساس تحلیل «آموزش حوزه‌ای»	بر اساس تحلیل «آموزش عالی»	بر اساس تحلیل «عرصه جهانی»
فعالیت‌های نظام دانش آموختگی:	الف) با مسئولیت دانش آموختگان: تهذیب و پالایش فردی و نهادی هجرت و خدمت در عرصه‌های مختلف فعالیت (ب) با مسئولیت مدیریت: استمرار آموزش و به‌روزرسانی آموزش مهارت‌ها و فنون عرصه‌های مختلف تبلیغی پرورش رهبران اطلاع‌رسانی حمایت معیشتی آینده‌نگری و نتیجه‌گرایی	به‌روزرسانی علمی شبکه‌سازی علمی هدایت و مشاوره شغلی به‌روزرسانی مهارتی پرورش ایده‌های نوآورانه (مرکز رشد) شبکه‌سازی فنی - علمی	شبکه‌سازی علمی در موضوعات تخصصی حمایت و صیانت هویت‌سازی شخصیت‌سازی و برندسازی علمی

۵- گام دوم: دسته‌بندی و تشکیل روابط زنجیره ارزش نظام دانش آموختگی

نظام دانش آموختگی جامعه‌المصطفی، آخرین فرایند یا خرده‌نظام در فرایند زنجیره ارزش جامعه‌المصطفی است که با فعالیت‌های اصلی و حمایتی که در آن تعریف می‌شود، جامعه‌المصطفی را برای رسیدن به هدف خود حمایت می‌کند. فعالیت‌های اصلی در این زنجیره، آنهایی هستند که به صورت مستقیم در دستیابی به نتیجه نهایی مؤثرند و فعالیت‌های حمایتی، در واقع نقش پشتیبان فعالیت‌های اصلی را بر عهده دارند.

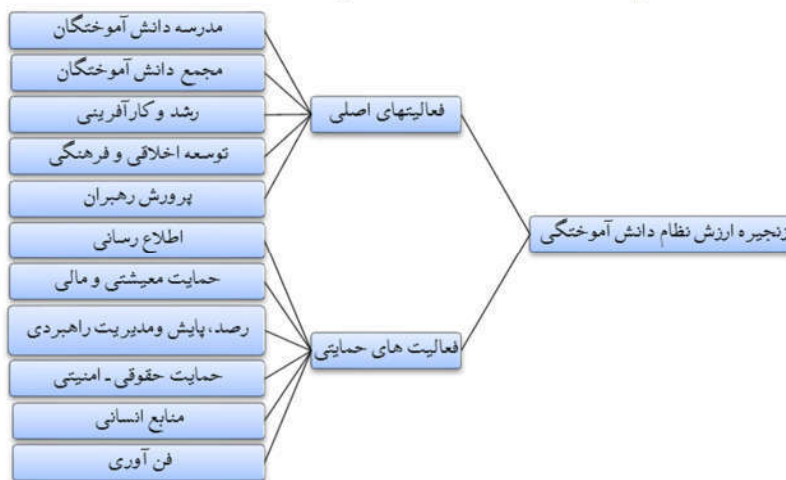

همان‌طور که در شکل شماره ۶ آمده است، این تحلیل صرفاً به بخش روابط فعالیت‌های درونی نظام دانش‌آموختگی نظر دارد و زنجیره تولید ارزش نهایی را در این حوزه تعریف خواهد کرد.

شکل ۶. تصویر کلی نظام دانش‌آموختگی جامعه‌المصطفی

برای دستیابی به این دسته‌بندی، فعالیت‌هایی که در گام قبلی فهرست شدند، در اختیار گروهی از مدیران و گروه‌های مختلفی از دانش‌آموختگان قرار گرفتند تا با توجه به مأموریت‌هایی که برای جامعه‌المصطفی تعریف شده است و انتظاراتی که از نظام دانش‌آموختگی دارند، این فعالیت‌ها را به دو گونه اصلی و فرعی تقسیم کنند. نتیجه این مطالعه در شکل شماره ۷ آمده است:

شکل ۷. فعالیت‌های زنجیره ارزش نظام دانش‌آموختگی جامعه‌المصطفی

بر این اساس، آنچه موجب دستیابی به ارزش نهایی مورد نظر جامعه المصطفی در قالب نظام دانش‌آموختگی است، تأمین نیازهای علمی آنها در قالب «مدرسه دانش‌آموختگان»، تعریف و حمایت از ارتباطات مؤثر ایشان در قالب «شبکه‌سازی»، توجه به ایده‌ها، ابتکارات و ایجاد شرایط پرورش آنها ذیل فعالیت «رشد و کارآفرینی»، توجه به «توسعه اخلاقی و فرهنگی» در مراحل مختلف زندگی و فعالیت ایشان و تشکیل پرونده‌ای خاص برای «پرورش رهبران» فرهنگی و اجتماعی از میان آنهاست. نظام دانش‌آموختگی برای انجام بهینه و مؤثر فعالیت‌های فوق، نیازمند فعالیت‌هایی است که پشتیبانی اجرای فعالیت‌های اصلی را بر عهده بگیرند. این فعالیت نیز شامل «اطلاع‌رسانی» درباره اقدامات و فعالیت‌ها و خدمات و حمایت‌های موجود، توجه به تأمین توانایی‌های اولیه دانش‌آموختگان در قالب «حمایت معیشتی و مالی»، توسعه و به‌روزرسانی راهبردی نظام دانش‌آموختگی با دنبال کردن فعالیت «رصد، پایش و مدیریت راهبردی»، مراقبت از خطرات و شرایط خاص با «حمایت حقوقی - امنیتی» از دانش‌آموختگان، توسعه عوامل همکار با نظام دانش‌آموختگی به‌ویژه دانش‌آموختگان همکار در کشورهای مختلف در فعالیت «منابع انسانی» و بهره‌گیری هرچه بیشتر از زیرساخت‌های جدید ذیل فعالیت «فناوری» در نظر گرفته شد.

این تقسیم‌بندی در شکل شماره ۸ بر اساس مدل زنجیره ارزش ترسیم شده است:

شکل ۸. زنجیره ارزش نظام دانش‌آموختگی جامعه المصطفی

با مطالعه وضعیت فعالیت‌ها و انتظارات و مطالباتی که از جامعه المصطفی برای دستیابی به ارزش نهایی فعالیت‌های خود شده است، می‌توان چند نکته را برجسته کرد:

(۱) راهبری این نظام برای دستیابی به زنجیره ارزش نهایی فقط بر عهده مدیریت مستقیم بخش

دانش‌آموختگی نیست، بلکه خود دانش‌آموختگان - چه به صورت گروهی و چه فردی - نیز در این میان نقش اصلی و اساسی ایفا می‌کنند. این نکته را علاوه بر نوع فعالیت‌هایی که برای این نظام در مراکز آموزش عالی تعریف شده است، در سنت حوزوی و تأکیدات مقام معظم رهبری به وضوح می‌توان مشاهده کرد.

۲) چنان‌که در تعریف دانش‌آموخته نیز بیان شد، فعالیت‌های نظام دانش‌آموختگی برخلاف مراحل قبلی آن، پایان زمانی ندارد؛ چراکه دانش‌آموخته تا زمان حیات و حضور و فعالیت مؤثرش، ممکن است به هر بخشی از فعالیت‌ها نیازمند باشد و باید خدمات متناسب با آن، تعریف‌کردنی و دریافت‌پذیر باشد.

۳) در دنباله ویژگی دوم باید تأکید کرد، مخاطب نظام دانش‌آموختگی، فردی است که سال‌ها شایسته دریافت خدمات این نظام است و طبعاً نیازها و انتظارات متفاوتی در طول این زمان گسترده خواهد داشت. بنابراین برخلاف مدل زنجیره ارزش سنتی که فعالیت‌های اصلی به ترتیب پشت سر هم چیده شده‌اند و فعالیت‌ها تا دستیابی به ارزش نهایی به شکل زنجیره در کنار هم قرار گرفته‌اند، فعالیت‌های نظام دانش‌آموختگی از یک منطبق متداخل برخوردارند و هرکدام از آنها بر اساس نیاز یک دانش‌آموخته به آنها، فعال می‌شوند و در شرایط و نیازهای مختلف دانش‌آموخته، امکان عرضه شدن را دارند. به عبارت دیگر، فعالیت‌های اصلی نظام دانش‌آموختگی از منطبق خطی برخوردار نیست و این فعالیت‌ها، لزوماً به شکل منطقی و مرحله‌ای پشت سر هم چیده نشده است، بلکه هرکدام از فعالیت‌ها می‌تواند مستقل یا در کنار برخی دیگر، در زمان‌هایی برای خلق ارزش استفاده شود و در زمان دیگری به آنها نیازی نباشد؛ به عنوان نمونه می‌توان دانش‌آموخته‌ای را در نظر گرفت که با حمایت از ایده او در قالب فعالیت «رشد و کارآفرینی» ارزش مورد نظر نظام دانش‌آموختگی تأمین شده؛ به طوری که در این شرایط، نیازی به استفاده از خدمات علمی در «مدرسه دانش‌آموختگان» ندارد.

۶- نتیجه‌گیری

همچنان‌که گفته شد، آخرین حلقه برای ایجاد و خلق ارزش و دستیابی به مأموریت یک نهاد آموزشی، در فعالیت نظام دانش‌آموختگی آن نهاد، نهفته است. اگر مدیریت دانش‌آموختگان، طراحی استراتژیک و عملکرد مؤثری داشته باشد، زنجیره ارزش مؤسسه آموزش عالی کامل شده و ارزش نهایی مورد نظر آن تأمین می‌شود. پیش‌نیاز این طراحی استراتژیک، فهم دقیق فعالیت‌ها و عناصر موجود در این نظام است که در این پژوهش تلاش شد با استفاده از رویکرد تحلیلی زنجیره ارزش، این فعالیت‌ها فهرست، و به فعالیت‌های اصلی و حمایتی تقسیم‌بندی شود.

برای این منظور، ابتدا مضامین موجود در عرصه‌های مرتبط با فعالیت جامعه‌المصطفی شامل آموزش عالی، آموزش حوزه‌ای و محیط بین‌المللی تحلیل شد و در نهایت، فهرستی از فعالیت‌های نظام دانش‌آموختگی جامعه‌المصطفی به دست آمد.

در ادامه برای تکمیل گام دوم تحلیل زنجیره ارزش، این فعالیت‌ها در قالب مضامینی دسته‌بندی شد که بتوانند گویای فعالیت‌های اصلی در این زنجیره و فعالیت‌های حمایت‌کننده باشند.

همچنان که گفته شد، در این پژوهش، صرفاً محیط داخلی نظام دانش‌آموختگی جامعه‌المصطفی، با بهره‌گیری از منطق تحلیلی که در مدل زنجیره ارزش معرفی شده است، تحلیل، و روابط این فعالیت‌ها دسته‌بندی و معرفی شد. این نظام برای عملکرد مؤثر خود نیازمند راهبردهایی است که با تکیه بر تحلیل محیط عملیاتی و عمومی نظام و ظرفیت‌های موجود در آن تعریف و به‌کارگیری شوند. بدیهی است این راهبردها می‌توانند برخی از این فعالیت‌ها را برجسته‌سازی کنند؛ به‌عنوان نمونه در شرایطی که تهدید امنیتی برای دانش‌آموختگان یک منطقه شکل می‌گیرد، فعالیت پشتیبان «حمایت حقوقی- امنیتی» اهمیت بیشتری، حتی نسبت به فعالیت‌های اصلی پیدا می‌کند.

منابع

۱. قرآن کریم
۲. خمینی موسوی، روح‌الله، ۱۳۷۸، *صحیفه نور*، ج ۲۱، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
۳. حسینی خامنه‌ای، سیدعلی، ۱۳۹۶، *منشور دانش‌آموختگی؛ بیانات مقام معظم رهبری در گردهمایی‌های ادوار دانش‌آموختگان جامعه‌المصطفی*، قم، اداره کل دانش‌آموختگان جامعه‌المصطفی.
۴. اعرافی، علیرضا، ۱۳۹۵، *حوزه علمیه: چیستی/گذشته/حال/آینده*، قم، اشراق و عرفان.
۵. بازرگان، عباس، تابستان و پاییز ۱۳۶۹، «*مراحل برنامه ریزی توسعه آموزش عالی و ارزیابی آن*»، *دانش مدیریت*، سال سوم، شماره ۹ و ۱۰، ص ۴۳-۵۹.
۶. حاج‌جوادی، احمد. ۱۳۷۸، *دایرة‌المعارف تشیع*، تهران، نشر شهید سعید محبی.
۷. خنیفر، حسین، بهار و تابستان ۱۳۸۹، *درآمدی بر مفهوم آمایش سرزمین و کاربردهای آن در ایران، آمایش سرزمین*.
۸. ———، تابستان ۱۳۸۴، «*روند تحولات مدیریت نظام آموزش عالی در جهان امروز*»، *فرهنگ مدیریت*، ص ۶۱-۹۰.
۹. خنیفر، حسین، و زروندی، ن.، بهار ۱۳۸۹، «*پژوهش کیفی: رهیافتی نو در مطالعات مدیریت*»، *فصلنامه راهبرد*، ص ۲۴۳-۲۵۶.
۱۰. خنیفر، حسین، و موسوی، ز.، بهار ۱۳۹۰، *بایسته‌های دانشگاه فرهنگ‌ساز در هزاره سوم (مطالعه موردی: جامعه اسلامی در عرصه جهانی)*، دانشگاه اسلامی، ص ۹۵-۱۱۸.
۱۱. رسته مقدم، آ.، مانیان، ا.، مهرگان، م.، و عباس‌پور، ع.، تابستان ۱۳۹۳، «*چالش‌های کاربست مدل زنجیره ارزش در آموزش عالی*»، *نامه آموزش عالی*، ص ۴۹-۷۶.
۱۲. سیدان، سید جعفر، شفقنا، ۱۳۹۷/۶/۲۰، بازیابی از <https://fa.shafaqna.com>
۱۳. سبحانی، جعفر، زمستان ۱۳۸۸، «*حوزه علمیه قم و نیازهای آینده*»، *کلام اسلامی*، ص ۱۲۵-۱۳۱.
۱۴. عابدی جعفری، حسن، و همکاران، «*تحلیل مضمون و شبکه مضامین؛ روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی*»، *اندیشه مدیریت راهبردی*، سال پنجم، شماره دوم، ش ۱۰.
۱۵. عالی‌پور، علیرضا، و عنایتی، ترانه، بهار ۱۳۹۶، «*تجاری‌سازی تحقیقات دانشگاه‌های نسل چهارم*»، *مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی*، ص ۵۳-۷۶.

۱۶. عاملی، زین الدین بن علی، ۱۳۸۰، *منیه المرید فی آداب المفید و المستفید*، تحقیق: رضا مختاری، قم، مکتب الاعلام الاسلامی.
۱۷. فراستخواه، مقصود، ۱۳۸۷، «بررسی چگونگی ارتقای کمی و کیفی دسترسی به آموزش عالی ایران»، *آموزش عالی ایران*، ص ۹۸-۱۲۴.
۱۸. _____، ۱۳۸۹، «بررسی الگوی تعاملات آموزش عالی و دانشگاه با سایر نظام‌های تولید و خدمات»، *فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی*، شماره ۵۷، ص ۴۵-۶۴.
۱۹. گودرزوند چکینی، مهرداد، تابستان ۱۳۹۷، «رویکرد دانشگاه‌های نسل چهارم کار و عمل»، *آموزش مهندسی ایران*، ص ۱-۱۶.
۲۰. مهدی، رضا، زمستان ۱۳۹۴، «جایگاه مهارت‌آموزی در دانشگاه‌های نسل سوم»، *مهارت‌آموزی*، ص ۱۰۳-۱۱۷.
۲۱. وحید خراسانی، حسین، توصیه‌های آیت‌الله وحید، (۱۳۹۶/۱۲/۱۱) بازیابی از خبرگزاری حوزه: <http://www.hawzahnews.com>
۲۲. وحید خراسانی، حسین، ۱۳۹۸/۷/۵، بازیابی از: hawzahnews.com
۲۳. جوادی آملی، عبدالله، بازیابی از پایگاه اطلاع‌رسانی آیت‌الله جوادی آملی، ۱۳۹۸/۵/۶، <http://javadi.esra.ir>
24. Bab Cock, P. (۱۹۸۶). Webster's third new international dictionary of the English language. (2end) ., London: Pergamon.
25. Chicago University, (۲۰۰۸). october. (Report of the joint task force on alumni relations .retrieval from www.uchicagoabg.org/images.htmlfile
26. University of Adelaide, (۲۰۰۰). October 26. (Alumni and community . retrieval from University of Adelaide: <http://www.adelaide.edu.au/alumni>
27. Rust, A.A & ., Vys, C.S. (۲۰۱۴) . The importance of a university identity for students and alumni: The case of the cape Peninsula University of Technology South Africa.

28. Saunders, G.S & ,De Graff .(۲۰۱۲) .Assessment of curriculum quality through alumni research .European Journal of Engineering Education , ۳۳-۱۴۲ .
29. Technology, S , (۲۰۱۱) .October .(Bridging gaps through stronger alumni relations retrieval from efytimes: <http://efytimes.com/e1/69632/Press-Release/Bridging-Gaps-Through-Stronger-Alumni-Relations>
30. Grant, D .(۱۹۹۹) .Intellectual life of alumni .The Journal of Higher Education, 70.۵۳۳-۵۴۱ ,
31. Gunther, J & ,Wagner , K .(۲۰۰۸) .Getting out of the ivory tower - new perspectives on the entrepreneurial university .European Journal of International Management.۴۰۰-۴۱۷ ,
- Polson, J .(۲۰۰۳) .Adult graduate students challenge institutions to change. New Direction for Student Services.۵۹-۶۸ .

